

اجرای مؤثر رأی

و

آیین اجرای محکومیت مالی

به همراه گزارش مادگان «قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۹۴»

تألیف:

دکتر حسن محسنی

استادیار دانشگاه تهران

عضو انجمن بین‌المللی حقوق دادرسی

عضو انجمن آیین دادرسی مدنی ایران

وکیل دادگستری و مشاور حقوقی

با مقدمه:

دکتر محمدعلی شاه‌حیدری‌پور

مدیر کل حقوقی قوه قضائیه

سرشناسه:	محسنی، حسن، ۱۳۵۸.
عنوان قراردادی:	ایران، قوانین و احکام.
عنوان و نام پدیدآور:	اجرای مؤثر رأی و آیین اجرای محکومیت مالی /
مشخصات نشر:	تألیف: دکتر حسن محسنی یا مقدمه محمدعلی شاهحیدری پور.
مشخصات ظاهری:	تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۹۴.
شابک:	۱۵۶ ص.
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبا
یادداشت:	پست جلد به انگلیسی: Effective enforcement, Hassan Mohseni
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	امور مالی -- قوانین و مقررات -- ایران.
شناسه افزوده:	شاهحیدری، محمدعلی، ۱۳۴۷. - مقدمه‌نویس.
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۴ الف ۳ / م ۳ / ۵۲۵ / KMHT
رده‌بندی دیویی:	۳۴۳ / ۵۵۰۳۴
شماره کتابشناسی ملی:	۴۰۱۰۷۵۸

اجرای مؤثر رأی و آیین اجرای محکومیت مالی

تألیف: دکتر حسن محسنی

ناشر: شرکت سهامی انتشار

چاپ اول: ۱۳۹۴

چاپخانه حیدری: ۱۱۰۰ نسخه

قیمت: ۹۵۰۰ تومان

دفتر مرکزی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، نرسیده به میدان بهارستان، جنب خیابان ملت، شماره ۹۲

کدپستی: ۱۱۴۳۹۶۵۱۱۸ | تلفن: ۳۳۹۰۴۵۹۲ | دورنگار: ۳۳۹۷۸۸۶۸

WWW.ENTESHARCO.COM | Email: info@entesharco.com

فروشگاه شماره ۱: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، نبش خیابان ملت، شماره ۹۲، تلفن: ۳۳۱۱۴۰۴۴

فروشگاه شماره ۲: تهران، میدان انقلاب، بازارچه کتاب، تلفن: ۶۶۴۱۳۶۸۴ | دورنگار: ۶۶۹۶۷۱۰۴

فهرست مطالب

- دیباجهٔ دکتر محمدعلی شاه حیدری پور ۹
- هم پیشگفتار و هم مقدمه ۱۳
- بخش نخست: مفهوم، راهکارها و موانع اجرای مؤثر رأی مدنی .. ۱۷
۱. مقدمه ۲۰
۲. مؤثر بودن اجرا بخشی از معنای دادرسی منصفانه ... ۲۱
۳. برخی روش‌های مؤثر ساختن اجرای آرا مدنی ... ۲۶
۴. برخی موانع اجرای مؤثر آرا مدنی ۳۶
۵. نتیجه ۴۳
- منابع و مآخذ ۴۵
- بخش دوم: نقد و بررسی قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی .. ۴۷
- مادهٔ ۱: مفهوم و قلمرو محکومیت مالی؛ محکوم به مال و محکوم به عین معین. ۵۰
- مادهٔ ۲: شناسایی و توقیف اموال محکوم علیه از سوی مرجع اجرا؛ شناسایی و توقیف عین معین؛ اصل قانونی بودن شیوهٔ شناسایی و توقیف اموال. ۵۴

ماده ۳: حبس مدیون تا زمان اجرای حکم، پذیرفته شدن اعسار یا جلب رضایت محکوم له؛ ارائه صورت اموال ظرف سی روز؛ ابلاغ اجرائیه؛ طرح دعوی اعسار خارج از مهلت سی روز؛ آزادی محکوم علیه با تامین و بدون آن؛ تسلیم محکوم علیه از سوی وثیقه گذار و کفیل؛ دستور استیفای محکوم به و هزینه های اجرایی از محل وثیقه و وجه الكفاله؛ اعتراض به دستور استیفا؛ تعویق و موانع حبس. ۶۰

ماده ۴: آزادی مدیون با معرفی مال. ۷۳

ماده ۵: نگهداری جداگانه محبوسین؛ فعالیت های اقتصادی درآمدزا در ایام حبس؛ رعایت حداقل های حقوق کار. ۷۵

ماده ۶: تعریف معسر؛ عدم قابلیت دسترسی به مال. ۷۷

ماده ۷: بار اثبات اعسار با توجه به منشا دین؛ تقدم قول بستانکار؛ تقدم سخن بدهکار؛ سوگند محکوم علیه. ۷۸

ماده ۸: صورت کلیه اموال محکوم علیه؛ فهرست نقل و انتقالات؛ شهادتنامه دو نفر شاهد. ۸۵

ماده ۹: شرایط مشهود به. ۸۸

ماده ۱۰: تکلیف دادگاه در استعلام وضعیت مالی پس از ثبت دادخواست اعسار؛ کشف واقع و حقیقت اعسار و ایسار از سوی دادگاه به موجب قانون. ۸۹

ماده ۱۱: تقسیط فرع بر ثبوت اعسار؛ نحوه تقسیط دین؛ اثر تقسیط دین؛ تعدیل قضایی تقسیط؛ معیار تعدیل اقساط. ۹۲

ماده ۱۲: جبران خسارات خواننده دعوی اعسار در صورت رد ادعا. ۹۵

ماده ۱۳: مرجع طرح دعوی اعسار؛ طرف دعوی اعسار. ۹۷

فهرست مطالب ۷

- ماده ۱۴: غیرمالی بودن دعوای اعسار؛ رسیدگی خارج از نوبت. ۹۸
- ماده ۱۵: منع پذیرش دادخواست اعسار از تجار و اشخاص حقوقی؛ تقاضای ورشکستگی؛ قرار رد دادخواست اعسار. ۹۹
- ماده ۱۶: عدم اعلام کامل اموال به منظور فرار از دین؛ کشف اعسار بر خلاف واقع. ۱۰۶
- ماده ۱۷: تفصیر در اعسار. ۱۰۸
- ماده ۱۸: حبس در اثر رفع عسرت یا کشف خلاف واقع بودن اعسار و عدم پرداخت اقساط. ۱۱۱
- ماده ۱۹: استعلام از بانک مرکزی و اداره ثبت اسناد و املاک و هر مرجعی که به نحوی از اموال محکوم علیه اطلاعاتی دارد؛ اجرای حکم در مورد قرار تامین خواسته دادگاه و اجرای مفاد اسناد لازم الاجرای ثبتی. ۱۱۳
- ماده ۲۰: اثر عدم توجه مدیران و مسئولان و سایر مراجع به تکلیف پاسخ دهی به شناسایی اموال. ۱۱۶
- ماده ۲۱: انتقال اموال با انگیزه فرار از دین. ۱۱۷
- ماده ۲۲: قلمرو شمول قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی بر محکومیت‌های مالی کیفری. ۱۱۹
- ماده ۲۳: قرار ممنوع الخروجی محکوم علیه. ۱۲۱
- ماده ۲۴: مستثنیات دین؛ مبنا، مفهوم و مصداق؛ احکام متعدد در باره مصادیق؛ اصل یکپارچگی آیین‌های اجرا؛ تعارض میان قانون و آیین نامه اجرای مفاد اسناد رسمی؛ تعارض با ماده ۶۵ قانون اجرای احکام مدنی؛ منزل مسکونی؛ وجه آذوقه مورد نیاز؛ کتب و ابزار علمی؛ وسائل نقلیه؛ تلفن ثابت و همراه؛ ودیعه اجاره مسکونی و محل تجاری؛ تعارض مستثنیات دین و عسر و حرج دائن؛ وام

۸ اجرای مؤثر رأی و آیین اجرای محکومیت مالی

خرید و ساخت؛ فروش به قیمت عادی و کارشناسی؛ فروش مال
مستثنی شده؛ مستثنیات در حقوق بین الملل عمومی. ۱۲۵

ماده ۲۵: سوء استفاده از چتر حمایتی مستثنیات دین. ۱۳۸

ماده ۲۶: حبس مدیران و مسئولان اشخاص حقوقی به علت
نقض مقررات قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی. ۱۳۸

ماده ۲۷: شمول مقررات نسبت به گزارش اصلاحی و آرای مدنی
سایر مراجع و تعزیرات حکومتی. ۱۴۰

ماده ۲۸: آیین نامه اجرایی قانون. ۱۴۳

ماده ۲۹: اعلام قوانین منسوخ؛ سکوت درباره حقوق انتقالی و
تعارض قوانین در زمان. ۱۴۳

نتیجه‌ها ۱۵۱

فهرست منابع ۱۵۳

WWW.KELAPOR.COM

به نام ایزد دانا

هنگامی که یک «دادرسی» شکل می‌گیرد و در یک روند قانونی، مقاطع و مراحل گوناگون را طی و منتهی به صدور «حکم قطعی» می‌شود، انگار از پی سپری شدن فصل‌ها، یکی از درختان باغستان عدالت به بار نشسته است. قاضی، وکیل، ذیحق و هر شهروند حق‌مداری از به ثمرنشدن این درخت، شادمان و مسرور می‌شود؛ اما صرف به ثمر رسیدن درخت، کمال مطلوب نیست زیرا اگر میوه بر درخت باشد ولی، یارای چیدن آن نباشد، چه سود که دست ما کوتاه و خرما بر نخیل! «چیدن میوه درخت عدالت»، همان «اجرای شایسته حکم» است. اگر حکم به شایستگی اجرا شود، تازه می‌توان گفت که ذیحق از شهد شیرین این میوه کام و بر دامان فرشته دادگری آرام گرفته است.

«اجرای شایسته حکم» در گرو به کار بستن «شیوه‌هایی آسان و کارا»، با «کمترین هزینه» و در «کوتاه‌ترین زمان» است. قانونگذار با همین منظور، «قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی» را به عنوان یک قانون مکمل، وضع نموده و در پی تکمیل و افزایش ضمانت‌های آمده در قانون اجرای احکام مدنی است و یکی از برنده‌ترین شمشیرهایی که در این راه به کار بسته است، «حبس محکومان مالی

ممتنع» از پرداخت محکوم به است. صرف نظر از وجود مخالفان و موافقان این ضمانت اجرایی، به نظر می‌رسد، در وضع و نظم کنونی قضایی، اقتصادی و اجتماعی، گریزی از آن نیست. با این حال، به دلیل آنکه «حبس» همواره دارای عوارض متعددی برای محبوس، بستگان او و جامعه است، باید به حداقل و در حد ضرورت اکتفا شود، مهم‌ترین حسن قانون جدید نیز همین است؛ قانونگذار در این راه کوشیده و تا حدودی نیز موفق بوده است. افزون بر این، او سعی نموده درهای دیگری را نیز به روی محکوم له بگشاید تا آسان‌تر به حق خود دست یابد و از این رو، دادگستری را در کار سخت «شناسایی اموال»، در کنار او نشانده است. از سوی دیگر، تلاش نموده که راه‌هایی را که ممکن است محکوم علیه برای فرار از پرداخت دین در پیش رو داشته باشد، ببندد و از همین رو، دست به «جرم‌انگاری کیفری» و «تخلف‌انگاری مدنی» زده و راه «مستثنیات دین» را نیز تنگ‌تر کرده است.

با این حال و به رغم آن که هدف‌گذاری‌ها و رویکردهای کلی قانونگذار در خور توجه و تقدیر است، اما شیوه قانون‌نویسی او به دلیل بی‌بهره بودن از شفافیت و ناهم‌خوانی مواد قانون با هم و دیگر قوانین، قابل انتقاد می‌باشد و همین امر باعث ایجاد ابهام‌ها و پرسش‌های فراوانی شده است که شاید یکی از دلایل آن، شتابزدگی در نهایی کردن قانون باشد، زیرا در گروه آیین دادرسی مدنی پژوهشگاه قوه قضائیه طی جلسات متعدد و طولانی با حضور همکاران و استادان فرهیخته‌ای همچون نویسنده محترم، متنی را پیشنهاد دادیم که ضمن برخورداری از شفافیت، روانی و کوتاهی، اهداف یاد شده را نیز تأمین می‌کرد؛ ضمن آن که شمارگان قانون سابق را به عنوان کدهای حکم شده در حافظه جامعه حقوقی، حفظ می‌کرد اما به علت تعجیل دست‌اندرکاران امر تقنین، هیچگاه به دست ایشان نرسید. به هر حال، «قانون» تصویب شده است و با همه نارسایی‌ها باید به کار بسته شود. نویسنده محترم به عنوان یک استاد در عرصه نظری علم حقوق و یک فرد با تجربه در عرصه عملی، سعی نموده

است که در حد امکان راه‌هایی برای رفع ابهام‌های قانون نو بگشاید و با تاباندن چراغ فکر و دانش بر زوایای تاریک آن، مخاطبان را از فرو افتادن در ورطهٔ سوء برداشت برهاند؛ سعی وافر ایشان مشکور است و امیدوارم نزد یکتای بی‌همتا نیز مقبول باشد.

دکتر محمد علی شاه حیدری پور

مدیرکل ادارهٔ حقوقی قوهٔ قضائیه

تهران - ۱۳۹۴/۷/۲۵

هم پیشگفتار و هم مقدمه

هیچگاه سر آن نداشتم دست به شرح قانون بزنم؛ نوشتن مقاله، کتاب یا ترجمه آن را همواره ترجیح می‌دهم چرا که اعتقاد دارم این سبک نگارش بیشتر از ماهیت علمی و پژوهشی، که رویکردم راجع به موضوعات حقوقی است، برخوردار است. بر این بنیاد، هنگامی که پس از چندین سال پژوهش و آموزش در حقوق دادرسی و آیین اجرای رأی و سند با کمک تجربه به دست آمده از حرفه وکالت، به قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب سال نود و چهار نگریستم بسیاری از موضوعات آن را قابل گفتگو دیدم. پیش از این، در کارگروه آیین دادرسی مدنی پژوهشگاه قوه قضائیه در کنار اعضای گروهی مسلط و آزموده، به بررسی و نقد پیش نویس این قانون و تهیه متن جدید پرداخته بودم و همفکری با این اعضا که اگر اغراق نباشد در مجموع بیش از ۱۳۰ سال تجربه هم افزوده در کار قضا و علم حقوق و حرفه وکالت داشتند، موجب شده بود در هنگام خواندن متن قانون تازه تصویب درگیری بیشتری با متن پیدا کنم و نقطه نقطه آن را از زوایای مختلف بینم.

این گونه بود که پس از مدتی مطالعه و نوشتن نکات، متوجه شدم متن تقریباً ۲۸۰۰ کلمه‌ای قانون مذکور با حواشی و تفسیر، به یک متن تقریباً ۲۵۰۰۰ واژه‌ای تبدیل شده است. اینجا بود که اندیشه انجام دو کار فرا رویم قرار گرفت؛ یا این که توضیحات و حواشی مواد قانون را در قالب یک مقاله علمی و پژوهشی آماده و در مجله‌ای

منتشر کنم یا این که قانون را با این شرح‌ها به صورت محشی به خوانندگان تقدیم نمایم. مدت‌ها به سبک و سنگین کردن هر یک از دو اندیشه پرداختم. رویه بزرگانی همچون استاد سید علی حائری شاه باغ و دکتر محمدجعفر جعفری لنگرودی مرا مقید می‌کرد بیشتر توجه و دقت کنم. به ذهنم رسید از طرح پژوهشی «مفهوم اجرای مؤثر رأی مدنی» در این اثر بهره ببرم که به سال نود در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران انجام داده بودم و از آن مقاله‌ای با همین موضوع در مجله دانشکده منتشر شده بود و موجب اصلی دعوت و دخالتم در کارگروه فوق نیز بود. این گونه بود که فکر بازنشر آن در این کتاب به ذهنم خطور کرد. به نظرم کار مناسبی رسید چرا که در آن مقاله کوشش نموده بودم آسیب‌شناسی کلی از نظام آیین اجرای رأی مدنی در حقوقی ما با کمک حقوق تطبیقی انجام دهم. در کارگروه آیین دادرسی مدنی نیز به کمک همکاران تلاش زیادی نموده بودم از تاریخ و سوابق حقوق کشور و رویه‌های موجود بهره ببرم که به شکل یک گزارش پژوهشی توسط قوه قضائیه منتشر شده بود. ترکیب محتوایی سه اثر می‌توانست مفید باشد. روشم در طرح پژوهشی و مقاله «آرمان‌گرایی و آسیب‌شناسی» نظام اجرای مدنی از منظر یک پژوهشگر دانشگاهی بود و در نقد و بررسی پیش‌نویس قانون، نوعی «تجربه‌گرایی واقع‌گرایانه» از دیدگاه کارورزان علم حقوق، سلطه داشت و در شرح قانون نحوه اجرای محکومیت مالی نیز «فهم و بیان کاربردی» از دید یک مفسر اسلوب بود، اگر بتوان چنین عبارتی را برابر محشی که نویسندگان از آن استفاده می‌کنند قرار داد.

از این روی، کم کم قانع شدم با وجود این که نتیجه طرح پژوهشی پیش گفته به شکل یک مقاله منتشر شده بود، با علم به این که این کار ممکن است متقدانی هم داشته باشد، آن مقاله را به عنوان بخش نخست این کتاب در این جا بیاورم. توجیهم این بود که موضوع مقاله پیوستگی تام دارد به شرحی که بر قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی نوشته‌ام. وانگهی، مخاطب مقالات علمی و پژوهشی همه وکلا و قضات نیستند و از آن جا که یکی از موضوعات اصلی و ابتکاری آن مقاله یعنی نظام شناسایی اموال، در این قانون پذیرفته شده، بهتر است مجموعه کاملی از اطلاعات در اختیار علاقمندان

باشد. بر این اساس، شما خوانندگان محترم در بخش نخست این اثر مفهوم، راهکارها و موانع اجرای مؤثر رأی مدنی را می‌بینید و در بخش دوم وارد شرح و گزارش ماده به ماده قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب تیر ماه هزار و سیصد و نود و چهار می‌شوید. امیدوارم این نوشته را دوستداران دانش پسندند.

اگر داد باید که آید به جای بیارای و زان پس به دانا نمای
چو دانا پسندد، پسندیده شد به جوی تو در، آب چون دیده شد
بایسته است تاکید نمایم که اینجانب به لطف الهی دو سخنرانی
پیرامون این قانون برای وکلای محترم در کانون وکلای دادگستری
مرکز (مورخ ۱۳۹۴/۷/۱۳) و قضات شریف دادگستری در آموزش
دادگستری استان تهران (به تاریخ ۱۳۹۴/۷/۲۶) ارائه نمودم. معترفم
که پرسش‌های مفید و سازنده این همکاران در غنای این اثر و تکمیل
و اصلاح آن بسیار مؤثر بود.

در پایان، سپاسگزاری از دوست عزیز و بزرگوارم جناب آقای
دکتر محمدعلی شاه‌حیدری پور مدیر کل محترم اداره حقوقی قوه
قضائیه که نوشتن دیباچه برای این اثر را پذیرفتند بر اینجانب فرض
است. همچنین، سپاس از استاد محترم آقای دکتر غمامی به خاطر
وقتی که برای خواندن این اثر نهادند. از جناب آقای زارع پور،
دوست و سرور عزیز به پاس اظهار نظرهای سازنده و عمیق پیرامون
مسائل این قانون تشکر می‌کنم.
از آقای امیر راسخی نژاد به پاس الطاف و دقت در نشر زیبای این
اثر بسیار ممنونم.

حسن محسنی *

استادیار دانشگاه تهران

عضو انجمن جهانی حقوق آیین‌های دادرسی

عضو انجمن آیین دادرسی مدنی ایران

وکیل دادگستری

هفتم آبان نود و چهار

تهران